

Natəvan Quluzadə
ADU

İNGİLİS DİLİNDƏ FEİLİN TƏSRİFLƏNMƏYƏN FORMALARI HAQQINDA NƏZƏRİ MÜDDƏALAR

Açar sözlər: nəzəri müddəalar, feilin təsriflənməyən formaları, məsdər, cerund, feili sifət

Keywords: theoretical theses, the non-finite forms of the verb, infinitive, gerund, participle

Ключевые слова: теоретические критерии, безличные формы глагола, инфинитив, герундий, причастие

İngilis dilindən feilin təsriflənməyən formaları haqqında çoxlu müddəalar mövcuddur. Belə ki, müxtəlif dilçilər feilin təsriflənməyən formaları haqqında müxtəlif fikirlər söyləmişlər. Dilçilikdə feilin təsriflənməyən formaları feilin şəxssiz formaları da adlanır. Bu formalar arasında izomorf və allamorf xüsusiyyətlər mövcuddur. Bir çox alimlər feilin təsriflənməyən formalarını məsdər, cerund və feili sifət olaraq üç yerə bölmüşlər və onları “verbals” başlığı adı altında birləşdirmişlər. Lakin bu bölgüdə və eləcə də bu başlıqdan fərqli müddəalar ilə çıxış edən dilçilər də az deyil.

M.Y.Blox “A Course in English Theoretical Grammar” adlı əsərində bu təsriflənməyən formaları “verbids” adlandırmış və onları dörd yerə bölmüşdür: məsdər, cerund, indiki zaman feili sifəti və keçmiş zaman feili sifəti [2, s. 113]. Feilin təsriflənməyən formalarını “verbals” əvəzinə “verbids” adlandırmaq fikri ilə razılaşmaq bir qədər çetindir, çünki bu söz cerundu, məsdəri və feili sifəti tam əhatə etmir. Belə ki, feilin şəxssiz formalarının feili və ismi xüsusiyyətləri var və yalnız “verbal” sözü özlüyündə verbal və nominal sözlərini birləşdirir.

N.A.Kobrinanın “An English Grammar. Morphology” adlı əsərində ingilis dilində feilin dörd təsriflənməyən forması olduğu qeyd olunmuşdur: məsdər, cerund, feili sifət I və feili sifət II [8, s.99].

Bizim fikrimizcə, N.A.Kobrina bu bölgüsündə feili sifət I və feili sifət II-ni bir başlıq altında verməli idi, çünki onlar hər ikisi feili sifətin formasıdır, lakin təhlil zamanı onlar fərqləndirilməlidir, çünki onların funksiyalarında, düzəlmə yollarında, eləcə də mənalarında fərqlər mövcuddur. N.A.Kobrina feilin təsriflənməyən formalarını “verbals” başlığı altında birləşdirmişdir.

E.M.Qordon və İ.P.Krılovanın “Грамматика современного английского языка” adlı əsərində isə cerund *ing* forma olaraq qeyd olunmuşdur. Belə ki, o, feilin təsriflənməyən formalarını məsdər, *ing* forma və feili sifət olaraq üç yerə bölmüşdür [9, s.169].

Bizə görə, E.M.Qordon və İ.P.Krılovanın bu bölgüsü düzgündür, lakin onların cerundu *ing* forma olaraq qeyd etməsi bir qədər anlaşılmazlığa səbəb olur. Çünki, feili isim də, feili sifət də cerund kimi *ing* şəkilçisi qəbul edir, yəni onların düzəlmə forması eynidir. Əsas fərq onların leksik mənalarında və funksiyalarında

dır. Odur ki, onları bir-birindən fərqləndirmək üçün cerund ing forma olaraq adlandırılmamalıdır.

E.M.Qordon və İ.P.Krılova bu əsərdə *“The Infinitive and ing form”* [9, s.169] başlığı altında məsdər və cerundu müqayisə etmişlər və onların fərqli və oxşar cəhətlərini ön plana çıxarmışlar. Müəlliflər həmçinin, *“The Infinitive and the ing- form as Subject”* [9, s.241], *“The Infinitive and the ing- form as Predicative”* [9, s.241], *“The Infinitive and the ing- form as Object”* [9, s.242], *“The Infinitive and the ing- form as Object in a Sentence Pattern with it as a Formal Subject”* [9, s.247], *“The Infinitive and the ing- form as Subjective Predicative”* [9, s.247], *“The Infinitive and ing- form as Objective Predicative”* [9, s.248], *“The Infinitive and ing- form as Attribute”* [9, s.250] və *“The Infinitive and the ing- form as Attribute in a Sentence Pattern with it as a Formal Subject”* [9, s.251] başlıqları altında isə eyni cümlə üzvü funksiyasında məsdər və cerund arasında oxşar və fərqli cəhətlərdən bəhs etmiş və onlar arasında işlənmə yerlərinə görə məsdərin və ya cerundun gəlməsini, eləcə də, onların işlənməsindəki məna fərqlərini xüsusi qeyd etmişlər.

T.A.Barabaş *“A Guide to Better Grammar”* adlı əsərində feilin təsriflənməyən formalarını məsdər, cerund və feili sifət olaraq üç cür qruplaşdırmış və onların rus dilində qarşılığını da qeyd etmişdir. *“The Gerund and The Verbal Noun Compared”* [5, s.137] başlığı altında cerund və feili isimin oxşar və fərqli cəhətlərini göstərmişdir. O, digər təsriflənməyən formaları müqayisəli şəkildə verməmişdir və bu formaların zaman xüsusiyyətlərini qeyd edərkən, *indefinite* sözünü *non-continuous* sözü ilə əvəz etmişdir [5, s.121].

B.İlyiş isə *“Строй Современного Английского Языка”* adlı əsərində feilin şəxssiz formalarını məsdər, cerund və feili sifət olaraq üç yerə bölmüşdür, lakin onların rus dilində qarşılığını verməmişdir. O, feili sifəti və cerundu ing formalar adlandırmışdır və onları omonim formalar olaraq qeyd etmişdir [10, s.136]. Belə adlandırmaqla bağlı B.İlyiş öz kitabında E.Kurisinganın fikrinə əsaslanmışdır. Belə ki, Holland alimi öz kitabının bəzi hissələrində “ing” forma terminini, bəzi hissələrində isə “cerund” və “feili sifət” terminlərini işlətmişdir [10, s.137]. Biz də B.İlyiş tərəfindən yazılmış *“The Structure of Modern English”* adlı kitabda hər iki terminə rast gəlirik.

M.A.Qanşına və N.M.Vasilevskayanın *“English Grammar”* adlı əsərində məsdər, cerund və feili sifət və onların xarakterik xüsusiyyətlərindən bəhs olunmuşdur. Bu əsərdə tərkiblər fərqli adlarla adlandırılmışdır. Müəlliflər mübtəda məsdər tərkibini (*The Subjective Infinitive construction*) *“Nominative with the Infinitive”* [1, s.263], tamamlıq məsdər tərkibini (*The Objective-with-the-Infinitive construction*) *“Accusative with the Infinitive”* [1, s.260] for sözönülü məsdər tərkibini (*The For-To Infinitive construction*) *“Constructions with the Subject of the Infinitive Introduced by for”* [1, s.265] başlıqları ilə qeyd etmişlər və eynilə feili sifət mübtəda və tamamlıq tərkiblərini də bu adlarla vermişlər. A.Qanşına və N.M.Vasilevskaya *“The Infinitive and the Gerund”* [1, s.274] və *“The Gerund and the Verbal Noun”* [1, s.276] başlıqları altında məsdər və cerundun və cerund və feili ismin oxşar və fərqliliklərindən bəhs etmişlər.

V.L.Kauşanskaya *“A Grammar of the English Language”* adlı əsərində feili təsriflənən və təsriflənməyən forma olmaqla iki yerə bölmüş və qeyd etmişdir ki,

feilin təsriflənən formalarından fərqli olaraq təsriflənməyən formaları şəxsi, kəmiyyəti və şəkli ifadə etmir. Feilin təsriflənən formaları kimi feilin şəxssiz formalarının zaman və növ xüsusiyyətləri var, lakin onların zaman xüsusiyyətləri təsriflənən formaların zamanından olduqca fərqlənir. Belə ki, bu formaların zaman xüsusiyyəti mütləq deyil, nisbidir. Bu o deməkdir ki, feilin təsriflənməyən formalarının zamanı hərəkətin indiyə, keçmişə və ya gələcəyə aid olduğunu deyil, onun (feilin şəxssiz formaları ilə ifadə edilən hərəkətin) zamanca feilin şəxslı formaları ilə ifadə edilən hərəkətdən əvvəl və ya eyni vaxtda icra olunduğunu göstərir [4, s.156]. V.L.Kauşanskaya feilin təsriflənməyən formalarının hər birini ayrı-ayrılıqda təhlil etmiş və onların rus dilində qarşılığını da vermişdir. O, həmçinin “*The gerund and the infinitive*” [4, s.182], “*The gerund and the participle*” [4, s.187] və “*The gerund and the verbal noun*” [4, s.188] başlıqları ilə bu formaların müqayisəli təsvirində A.Qanşının fikirlərinə əsaslanmışdır, lakin əlavə olaraq o, cerund və feili sifəti də müqayisəli vermişdir.

Azərbaycan dilində feilin təsriflənməyən formaları arasında cerund yoxdur, bu səbəbdən ingilis dilində feilin təsriflənməyən formalarını araşdırmaq dilçilərimizin də daimi diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu mövzuda yazılan yerli ədəbiyyatlar heç də az deyil. Bu ədəbiyyatlardan biri O.Musayevin yazdığı “*A Practical Grammar of Contemporary English*” adlı əsərdir. O.Musayev qeyd etmişdir ki, müasir ingilis dilində dörd təsriflənməyən forma var: məsdər, cerund, feili sifət və feili isim [3, s.182]. Onun bu bölgüsü ilə razılaşmaq bir qədər çətindir. Bizim fikrimizcə, feili isim təsriflənməyən forma olaraq qəbul edilə bilməz, çünki o isim kimi cəmlənir və atriklla işlənir və heç bir təsriflənməyən forma cəmlənib eləcə də, artiklla işləmə bilməz.

O.Musayev feilin şəxssiz formalarına dair fikirlərində V.L.Kauşanskaya əsaslanmışdır, lakin onların azərbaycan dilində qarşılığını verməmişdir. O, “*The Infinitive and the Gerund Compared*” [3, s.212], “*The Gerund and Participle I*” [3, s.212] və “*The Gerund and the Verbal Noun Compared*” [3,s.213] başlıqları altında məsdər və cerundu, cerund və indiki zaman feili sifətini və cerund və feili ismi müqayisəli vermişdir.

İngilis dilində feilin təsriflənməyən formaları haqqında yazılmış ən son ədəbiyyat S.T.Nuriyevanın “*Cerund*” adlı əsəridir. Belə ki, bu əsəri digər ədəbiyyatlardan fərqləndirən cəhət məhz bütövlükdə feilin təsriflənməyən formalarına həsr olunmasıdır. O, bu əsərdə feilin təsriflənməyən formalarını müqayisəli şəkildə işləmiş və onların azərbaycan dilində qarşılığını da vermişdir. Müəllif bu kitabda məsdər və cerundun oxşar və fərqli cəhətlərindən bəhs etmiş, hansı feillərdən və ifadələrdən sonra məsdər və ya cerundun işlənməsini və onların işlənməsindəki fərqli məqamları xüsusi vurğulamışdır [6, s.168; 170; 173; 175; 177; 180; 182]. Həmçinin, o, cerund və indiki zaman feili sifətini [6, s.191], cerundlu fraza ilə feili sifət frazasını [6, s.198] və cerund və feili ismi [6, s.120] bir-birindən fərqləndirmişdir. “*Cerund*” əsərində feilin şəxssiz formalarına dair tapşırıqlar da qeyd olunmuşdur.

S.T.Nuriyeva, bununla bərabər “*Exercises on English Verbals*” adlı əsərində “*The Gerund and the Infinitive Compared*” [7, s.117], “*Gerund or Participle I*” [7, s.171], “*Gerundial and Participle I Phrases Compared*” [7, s.173], “*Gerundial and Participle I Constructions Compared*” [7, s.174], “*The Gerund and the Verbal Noun*

Compared” [7, s.176], “The Gerund and the Verbal Noun or Participle I” [7, s.179] başlığı altında məsdərin, cerundun, feili sifətin və yeri gəldikcə feili isimin oxşar və fərqli cəhətlərindən bəhs edərək öz fikrini nümunələrə əsasən ümumiləşdirmişdir.

Bu kitabda feilin şəxssiz formalarının zaman və növ xüsusiyyətlərinə, onların tərkiblərinə, hansı feillərdən sonra işlənməsinə və cümlədəki funksiyalarına dair tapşırıqlar və cədvəllər qeyd olunmuşdur. Belə ki, təsirsiz feillərin cədvəli verilməmiş və qeyd olunmuşdur ki, həmin feillərlə ifadə olunmuş şəxssiz formaların məchulu yoxdur [7, s.183].

Yuxarıda dilçilərin feilin təsriflənməyən formaları haqqında olan fikirləri ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, müasir ingilis dilində feilin üç təsriflənməyən forması mövcuddur: məsdər, cerund və feili sifət, eləcə də bu şəxssiz formalar arasında oxşar və fərqli cəhətlər vardır.

Ədəbiyyat

1. Ganshina M.A., Vasilevskaya N.M. English Grammar. Higher School Publishing House, 1964. 548 p.
2. Blokh M.Y. A Course in English Theoretical Grammar. Moscow, 2006. 423 p.
3. Musayev O. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı, Qismət. 2011. 552 s.
4. Kaushanskaya V.L. A Grammar of the English Language. Baku, 2013. 324 p.
5. Barabash T.A. A Guide to Better Grammar. Moscow, 1975. 290 p.
6. Nuriyeva S. Cerund. Bakı, Təhsil. 2011. 272 s.
7. Nuriyeva S. Excercises on English Verbals. Baku, Tahsil. 2016. 272 p.
8. Kobrina N.A., et al. An English Grammar. Morphology. Saint Petersburg, 1999. 383 p.
9. Крылова И.П., Гордон Е.М. Грамматика современного английского языка. Москва, 2006. 448 с
10. Ильиш Б.А. Строй Современного Английского Языка. Москва, 1965. 380 с.

Summary

Theoretical theses of different scholars about the Non- finite forms of the verb in English

This article deals with theoretical theses of different scholars about the Non-finite forms of the verb in English. The non-finite forms of the verb-infinitive, gerund and participle are analysed from different theoretical point of views by giving the similarities and differences between them.

Резюме

Теоретические критерии о неспрягаемых формах глагола в английском языке

Данная статья посвящена изучению мнений разных ученых о теоретических критериях неспрягаемых форм глагола в английском языке. В статье анализированы неспрягаемые формы глагола - инфинитив, герундии и причастие и выявлены между ними сходные и различительные признаки.

*Rəyçi: dos. S.Nuriyeva
ADU-nun Ümumi dilçilik kafedrasının
26.12.2017-ci il tarixli iclasının
05 sayılı protokolundan çıxarış.*

Daxil olma tarixi: 10.04.2017